

БІНАРНІ ОПОЗИЦІЇ ЯК МОВНИЙ ПРИЙОМ МІФОЛОГІЗАЦІЇ У ФРАНЦУЗЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Лисюченко Марина Костянтинівна,

асп.

Київський національний лінгвістичний університет

Статтю присвячено дослідженню ролі бінарних опозицій у процесі міфологізації образу жінки-політика на матеріалі публіцистичних видань. Новітні праці з проблем дослідження політичного дискурсу вивчають проблему, використовуючи кореляти із процесом міфологізації. Бінарні опозиції є семантичним засобом досягнення дискурсивної цілі статей політичного спрямування, тобто породження та корегування політичних смаків аудиторії.

Ключові слова: бінарна опозиція, картина світу, антиномічні пари.

Мета. Враховуючи напрям сучасної парадигми у вивченні політичного дискурсу, мета представленої статті полягає у встановленні та аналізі бінарних опозицій, наявних у статтях політичної тематики у сучасних французьких публіцистичних виданнях.

Актуальність обраної теми дослідження зумовлена комплексним вивченням політичного дискурсу із залученням аспектів, притаманних процесу міфологізації, сучасними лінгвістичними студіями. Лінгвістичне вивчення бінарних опозицій у публіцистичних виданнях розкриває питання ефективності політичного впливу мас-медіа на читача. Робота також зумовлена необхідністю висвітлити *сучасний стан* досліджень представленого питання та окреслити *подальшу перспективу* аналізу процесів міфологізації образу жінки-політика у французьких публіцистичних виданнях.

Предметом дослідження є семантичне поле сучасного політичного міфологізованого дискурсу, **а об'єктом** виступають особливості семантичного висвітлення образу жінки-політика у французьких публіцистичних виданнях політичної тематики.

Матеріалом статті слугували французькі публіцистичні тексти, видані у 2010–2011 роках, що мають політичне спрямування.

Наукова новизна роботи полягає у першій спробі на матеріалі сучасних французьких публіцистичних видань дослідити лінгвістичні особливості вираження семантичного аспекту у репрезентації образу жінки-політика.

Загальновідомо, що ЗМІ відіграють важливу роль у формуванні світогляду людини, оформлюючи та корегуючи її картину світу, визначену як цілісний глобальний образ світу. Феномен картини світу уможливорює когнітивний підхід у дослідженні функціонування мовної особистості.

Складність вживання терміна картина світу породжує різноманітність тлумачень, які розглядають окремо усі її аспекти: перспективу репрезентації світу, засоби її активації та джерела формування. У широкому розумінні картину світу трактують як цілісний образ, який репрезентує картину світогляду в усій її повноті [Пос-товалова 1988, 48]. Інші дослідники, зокрема Л. Даниленко, протиставляють універсальний та індивідуальний компоненти картини світу [Даниленко 1997, 30].

З точки зору засобів активації розрізняють знакову, мовну та медійну картини світу. Публіцистичну, або медійну картину світу, визначають як продукт безперервної інформаційної діяльності, у якій опредметнюється ментальна діяльність людини, спрямована на пізнання світу, внаслідок постійної екстерналізації змісту свідомості окремих осіб, що стає частиною свідомості або картин світу багатьох людей завдяки її актуалізації в текстах ЗМІ [Хавкіна 2010, 99].

Аналізуючи гендерний аспект міфологізації особистості в публіцистичному дискурсі, ми матимемо справу з мовною картиною світу. Це термін, який походить від загального тлумачення проблеми картини світу німецьким вченим М. Хайдегером, який стверджує, що "картина світу, сутнісно зрозуміла, означає не картину, яка відображає світ, а світ, який розуміють як картину" [Хайдегер 2007, 214]. Експлікація концептуальної картини світу відбувається у мовній картині світу людини.

Мова відбиває не світ безпосередньо, а лише засіб концептуалізації цього світу мовною спільнотою, тому на базі засвоєння світу різними спільнотами формується "наївна картина світу", яка пофрагментарно відтворюється в лексичних одиницях мов [Вежбицкая 1999, 235]. У результаті пізнавально-оцінної діяльності людини у свідомості будь-якого носія мови створюється особливий спосіб сприйняття світу – картина світу [Даниленко 1997, 31]. Будь-який тип картини світу створюється людиною, тому у формуванні мовної картини світу вирішальну роль відіграє суб'єктивний фактор.

Прийоми, використовувані в публіцистичному стилі для статей політичного спрямування, використовують бінарні опозиції, оскільки вони надають можливість яскраво продемонструвати "позитивні" риси (наміри, слова, дії) одних політиків на протигагу "негативним" рисам (намірам, словам, діям) інших. Це відповідає основній інтенції ЗМІ і, зокрема, публіцистичних видань – породжувати та корегувати політичні смаки публіки. Варто зазначити, що потенційно ефективний текст публіцистичного стилю корелює з міфологічним феноменом бінарної опозиції, підтверджуючи близькість концептуальних засад медійної сфери до міфологічного мислення і світогляду їх бінарною логікою, зокрема, завдяки виключним можливостям апелювання до колективного підсвідомого.

Одне із найважливіших для представленого дослідження потрактувань К. Юнга про колективне підсвідоме наголошує на тому, що колективне підсвідоме не є вродженими уявленнями, а вродженими можливостями уявлення, котрі обмежують людську фантазію, – "у певному сенсі апіорні ідеї, існування яких, проте, не може бути встановлене інакше, ніж через досвід їх сприйняття" [Юнг 1998, 229]. Вчений наголошує, що такі апіорні ідеї "проявляються лише у творчо оформленому матеріалі як регулюючі принципи його формування... Ми здатні реконструювати первісну підоснову праобразу лише шляхом зворотного висновку від закінченого витвору мистецтва до його витоків" [Юнг 1998, 230]. Наведена теза прямо корелює із тезою про структуротворче та смислороджуче значення міфологічних компонентів для публіцистичного тексту як специфічного варіанта творчо оформленого матеріалу.

Є. Мелетинський постулює, що "...міфологія, за Леві-Стросом, – це поле ментальних операцій позасвідомих, але логічних, логічний інструмент для вирішення, для подолання протилежностей" [Мелетинський 1998, 22]. З огляду на викладене вище можна зробити висновок, що будь-який міф насичений бінарними опозиціями. При цьому в мовній картині світу політичного дискурсу зберігається яскрава ознака міфологічної думки, про яку Є. Мелетинський говорить як про "позитивно відзначений полюс" та "негативно відзначений полюс" бінарної логіки. Для більш вигідного зображення одного політичного діяча на фоні іншого політичний дискурс на мовному рівні часто використовує бінарні опозиції однієї ознаки (наприклад, перемога/поразка, молодий / старий, досвічений / недосвічений, харизматичний / не харизматичний). Досліджуючи феномен опозиційності міфологічного мислення, Є. Мелетинський класифікує властиві міфології бінарні опозиції за семантичним показником. Для аналізу міфологізації мовної особистості у політичному дискурсі знаходить нагоду класифікація опозицій соціального світу, яка в інваріантному вигляді зустрічається у публіцистичних виданнях.

Так, дослідник наводить приклади таких опозицій, як свій / чужий, чоловічий / жіночий, старший / молодший, нижчий / вищий. Можна відзначити кілька постійних для політичного дискурсу міфологічних компонентів, заснованих на концептуальній опозиційності: героїчні міфи, міфи ініціації, міфи таємничості, міфи переходу від хаосу до порядку [Леві-Строс 1985, 181]. За Л. Хавкіною, лімітом, необхідним для акцентування поділу на два зображені етапи / стани, постає запозичений політичним дискурсом феномен ініціації. Ініціаційний момент у політичному дискурсі розглядаємо як радикально інший момент / етап у житті політичної особистості, яким може бути: кардинальна зміна політичного іміджу, перехід до іншої політичної партії, подання (усунення) своєї кандидатури на вибори (від виборів). Подібні ініціаційні моменти є вирішальними у процесі міфологізації (реміфологізації або деміфологізації) політичної особистості: вони проводять межу між двома важливими етапами у професійному житті такої особистості.

Новітні лінгвофілософські дослідження сучасності витлумачують мисленнєве явище бінарності неоднозначно. Згідно з трактуванням Л. Хавкіної, позитивне тлумачення полягає у корелюванні понять діалог і бінарність, у відході від поняття бінарності як антагоністичної суперечності (коли "інший" не означає "ворожий") [Хавкіна 2010, 301].

Бінарні опозиції можуть проявлятися у публіцистичному тексті у різних функціональних та семантичних варіантах. Бінарна опозиція може реалізовуватися як прямо – з називанням чи безпосереднім демонструванням обох компонентів, так і напівпосередковано – з називанням тільки одного із аспектів, або опосередковано – коли опозиція має вичитуватися із контексту (більш повних варіантів даної статті, публічних дебатів, публічних виступів політичних діячів, звернень до народу їх політичних конкурентів). З іншого боку, одна й та сама бінарна опозиція, запозичена із традиційної міфології, в політичному повідомленні набуває інших смислів,

інколи діаметрально протилежних. Найчастіше це стосується так званих соціальних опозицій "чоловічий / жіночий", "старший / молодший", "новий / старий".

При реалізації бінарних опозицій у політичному дискурсі в різних контекстах відбувається апелювання до часо-просторових категорій минулого / сучасного / майбутнього. Це відбувається або у вигляді зіставлення сучасного буття з буттям минулим або майбутнім, або з прямим або опосередкованим нагадуванням того варіанта майбутнього, якого можна уникнути, якщо втілити той чи інший політичний акт (наприклад, проголосувати). Варто додати, що часові категорії "минуле" – "теперішнє" – "майбутнє" здатні утворювати традиційно міфологічні бінарні опозиції "минуле / сучасне", "сучасне / майбутнє", "минуле / майбутнє".

Концептуальними опозиціями для сучасного французького політичного дискурсу є антиномічні семантичні пари, які зазвичай вживаються для опису або характеристики політичних діячів-опозиціонерів. Серед найбільш вживаних антиномічних семантичних пар, характерних для французького політичного дискурсу, можна виділити *ouest / nord, villes moyennes / grandes métropoles, dame de fer / gauche molle, gauche / social / démocrate, droite dure / gauche forte, fille légitime / fils spirituel*:

François Hollande séduit L'OUEST, Martine Aubry LE NORD [Le Monde 2011, № 20753];

Si François Hollande a l'avantage dans les VILLES MOYENNES, Martine Aubry est, sans conteste, la candidate des GRANDES METROPOLES [Le Monde 2011, № 20753];

Martine Aubry est considérée par certains comme "DAME DE FER", tandis que François Hollande est dénommé "LA GAUCHE MOLLE" [Le Monde 2011, № 20755];

Martine Aubry, représentante d'une GAUCHE "archaïque" contre François Hollande, SOCIAL-DEMOCRATE "mou" [Le Monde 2011, № 20755];

"Face à une DROITE DURE, il faut une GAUCHE FORTE", a martelé Martine Aubry [Le Monde 2011, № 20754];

Certains avancent une séduisante théorie, celle de la querelle d'héritage entre la FILLE LEGITIME et le FILS SPIRITUEL [Le Figaro 2011, 14 octobre].

Професійне поле лексики, використовуваної у політичному дискурсі, часто користується лексикою війни та всього, що з нею пов'язане. Для співставлення дискурсу політичного з дискурсом війни використовують такі вирази та слова, як *lacher les coups, mener les combats, troupes, adversaires, guerre, hostilités*:

...Martine Aubry LACHE SES COUPS [Le Figaro 2011, 15 octobre];

Elle a cette ténacité nécessaire pour MENER LES COMBATS jusqu'au bout [Le Monde 2011, № 20760];

...les TROUPES de Ségolène Royal sont abbatues [Le Monde 2011, № 20759];

Le DUEL Aubry-Hollande recèle de nombreux pièges [Le Monde 2011, № 20759];

Lors des débats les deux ADVERSAIRES se sont affrontés ouvertement sur des questions comme le cumul des mandats ou la sortie du nucléaire [Le Monde 2011, № 20761];

Sur Twitter, GUERRE des nerfs entre "mous et durs" [Le Monde 2011, № 20762];

Mais ce sont surtout les allusions de M-me Aubry a la gauche "molle" qui ont ouvert les HOSTILITES [Le Monde 2011, № 20762].

Часте вживання бінарної опозиції "новий / старий" (*vieux / nouveau, vieille / nouvelle*) є досить актуальним та широко вживаним у французькому політичному дискурсі:

Eva Joly, ..., semble parfois pencher en faveur de la "VIEILLE gauche" [Le Monde 2011, № 20758];

M-me Royal, qui a rencontré M. Montebourg et M-me Aubry, et qui s'est entretenue avec M. Hollande, se situe toujours a l'"équidistance" entre l'ANCIEN et la NOUVELLE première secrétaire [Le Monde 2011, № 20760].

Характерно, що поділ на опозиції у політичному дискурсі не є сталим, він відображає не реально існуючий стан речей (або характер людей, про яких йде мова), а "бажану" картину світу – бажану для тих, хто створює текст. Це означає, що те, що сьогодні є новим та гарним (або на противагу – старим та недолугим), завтра може радикально змінитися. Більш того, "старе" та "негарне" можуть мати позитивні контекстні конотації.

Політичний простір сучасності характеризується акцентованістю гендерних параметрів, які за генезисом та за змістом відносяться до однієї з найбільш знакових у міфологічному мисленні бінарних опозицій "чоловічий / жіночий". Дослідники, які вивчають питання публіцистичної репрезентації жінки-політика у політичному дискурсі, зауважують, що на відміну від чоловіків жінки представлені вкрай недостатньо, причиною чого є їх гендерна приналежність. Так, наприклад, Дж. Фрідман зазначає, що жінки, включені у політичний процес, поривають із ролями, що традиційно співвідносяться із жінкою, та входять в історично чоловічу область діяльності [Freedman 1997, 13]. Проте, на відміну від чоловіків, яких оцінюють тільки за їх професійними характеристиками, від жінок вимагають залишатися "жіночними". Г. Дубі та М. Перро додають, що жінка ніколи не існує без свого образу [Freedman 1997, 13]. Дж. Фрідман констатує, що боротьбі за політичну владу передують боротьба за символічну репрезентацію; боротьба, в якій жінки марковані своєю приналежністю до жіночої статі та визначені як такі, які є менш здатними до політичної діяльності [Freedman 1997, 22].

Бінарна опозиція "чоловіче / жіноче" апелює до опозиції чоловічого та жіночого начал та до відповідних архетипів, які виражаються у стереотипних персонажах та ситуаціях, які відбивають гендерні особливості та соціальні ролі. Варто зазначити, що гендерні стереотипи не можуть бути порушені чи кардинально змінені у політичному дискурсі, – навпаки, він активно використовує їх найтрадиційніші аспекти. Мета політичного повідомлення у публіцистичному виданні прямо залежить від сталих гендерних стереотипів, мисленневих та поведінкових, неусвідомлюваних людьми на раціональному рівні. І. Горшев наголошує, що гендер є екстралінгвістичним, когнітивним феноменом, але існують мовні механізми його конструювання, а також позамовні фактори, що впливають на цей процес [Горшев 1999, 76].

Вивчаючи тезу П. Бурдьє про те, що традиційні спільноти завдяки своїм міфам пропонують в чистій формі поділ на речі та види діяльності через опозицію між чоловічим та жіночим [Bourdieu 1998, 13], можна спостерегти ідентичну парадигму ієрархізації за гендерною приналежністю у сучасних суспільствах.

На думку М.-Ж. Бертіні, медійний дискурс про жінок становить дискурсивну практику в тому значенні, в якому її розумів М. Фуко, тобто дія по відношенню до сучасності, оформлена згідно правил, яка орієнтує та змінює сучасність; теоретичний дискурс, артикульований за допомогою дискурсу практичного [Bertini 2009, 19].

Застосовуваний у політичному дискурсі механізм створення та передачі стереотипних образів чоловіків і жінок, які б максимально відповідали специфіці колективних очікувань й уявлень членів соціуму щодо гендерних відносин, забезпечує активне корелювання політичного простору зі сферою міфотворчості. Приймаючи тезу про тісний взаємозв'язок та двосторонній вплив області міфу та області політичного, зазначаємо, що реалізована у політичному дискурсі система гендерних стереотипів здатна вплинути на гендерну психологію суспільства. Наявні у політичному дискурсі гендерні стереотипи відбивають загальну ситуацію у медіапросторі, не дисонуючи із стереотипами, які функціонують у інших сферах області діяльності людини. Разом із тим гендерні і професійні стереотипи знаходяться у тісному взаємозв'язку в політичному дискурсі, оскільки є невід'ємними одні від інших.

Досліджуючи питання гендерної площини політичного дискурсу, М. Бутиріна відзначає негативний аспект стереотипів, які співвідносяться із "соціодемографічними параметрами індивідів, які переломлюються через призму суспільних настроїв, очікувань, уявлень" [Бутиріна 2009, 234]. Вчена робить наголос на "негативній ролі стереотипів, яку вони відіграють при формуванні та трансляції соціально легітимованих уявлень" [Бутиріна 2009, 235]. Л. Гусякова пропонує типологізувати стереотипи з огляду на суб'єкт, а не об'єкт стереотипізації. Вона наголошує на існуванні двох кардинально протилежних стереотипів: такі, що виникають стихійно, поза будь-яким суб'єктом, і ті, які утворюються раціонально, через збіг ідеологічних, культурних, національних факторів. Запропонована дослідницею концепція може бути спроектована на політичний простір, який функціонує із залученням одночасно як стихійних, інколи несвідомо активованих стереотипів, так і свідомо залучених, трансльованих чи трансформованих. Дискурсивна мета (тобто, основна ціль) публіцистичного тексту на політичну тематику досягається не в останню чергу завдяки другій групі стереотипів.

Підсумовуючи викладене вище, можна зробити **висновок**, що дослідження бінарних опозицій як концептуальних засад медійної сфери та особливостей міфологічного мислення, які уможливлють політичний процес та сприяють його ефективності, є, незважаючи на цікавість з боку вчених, недостатньо дослідженим аспектом політичного простору. Концептуальними опозиціями для сучасного французького політичного простору є антиномічні семантичні пари, які можна розподілити

на такі групи, як слова безпосередньо політичного лексикону, слова воєнної тематики та прикметники, які характеризують стан / якість.

Перспективи дослідження. Проведене дослідження дозволяє зробити висновок про спільні методи, використовувані міфологізацією та політичним дискурсом, що проявляється в тому числі на рівні семантики. Проблема картини світу та її мовного втілення достатньо висвітлена в численних наукових працях, її зв'язок із міфологічними особливостями політичного дискурсу розглядається сучасними вченими в руслі сучасних когнітивних концепцій. У подальшому видається перспективним дослідити міфологізацію образу жінки-політика не тільки через бінарні опозиції, а й із залученням інших лінгво-семантичних концептуальних засад.

Статья посвящена исследованию роли бинарных оппозиций в процессе мифологизации образа женщины-политика на материале публицистических изданий. Современные работы по проблемам исследования политического дискурса изучают проблему, используя корреляты с процессом мифологизации. Бинарные оппозиции являются семантическим способом достижения дискурсивных целей в политически ориентированных статьях, то есть выступают инструментом порождения и корректировки политических вкусов аудитории.

Ключевые слова: бинарная оппозиция, картина мира, антиномические пары.

The article is devoted to the researches of the role of the semantic oppositions in the process of the mythologisation of the image of the female politician on the basis of the publicistic editions. The latest works on the political discourse study the question by using the correlates with the process of the mythologisation. The semantic oppositions are used as semantic method of reaching the discursive goals of the politically oriented articles, especially in formation and correction of people's political tastes.

Key words: semantic opposition, the image of the world, antinomic pairs.

Література:

1. *Бутиріна М. В.* Стереотипи масової свідомості: особливості формування та функціонування у медіасередовищі: монографія / М. В. Бутиріна. – Дніпропетровськ : Слово, 2009. – С. 230–242.
2. *Вежбицкая А.* Семантические универсалии и описание языков / Анна Вежбицкая ; [пер. с английского Л. Молчалин]. – М. : Языки русской культуры, 1999. – С. 230–290.
3. *Грошев И. В.* Гендерная невербальная коммуникация в рекламе / И. В. Грошев // Социс. – № 4. – 1999. – С. 71–77.
4. *Даниленко Л. В.* Когнитивные аспекты языковой картины мира в сравнении с научной / Л. В. Даниленко // Когнитивные аспекты языкового значения : межвуз. сб. науч. тр. – Иркутск : Изд-во ИГЛУ. – 1997. – С. 28–39.
5. *Леви-Строс К.* Структурная антропология / Клод Леви-Строс. – М. : Наука. – 1985. – С. 150–192.
6. *Мелетинский Е. М.* Миф и историческая поэтика фольклора / Е. М. Мелетинский // Мелетинский Е. Избранные статьи. Воспоминания. – М. : Рос. гос. гуманитар. ун-т. – 1998. – С. 11–32.
7. *Постовалова В. И.* Картина мира в жизнедеятельности человека / В. И. Постовалова // Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира. – М., 1998. – С. 8–69.
8. *Снічук О. А.* Вплив засобів масової інформації на формування гендерних стереотипів / О. А. Снічук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/ONG/Psihologia/12_snichuk.doc.htm.
9. *Хавкіна Л. М.* Сучасний український рекламний міф: монографія / Л. Хавкіна. – Х. : Харківське історико-філологічне товариство. – 2010. – 352 с.
10. *Хайдеггер М.* Что зовется мышлением? / [пер. Э. Сагетдинова]. – М. : Академический проект, 2007. – 315 с.

11. Юнг К.-Г. Психология бессознательного / К.-Г. Юнг ; [пер. с нем. В. М. Бакусева, А. Кричевского, Т. Ребеко]. – М. : Аст; Канон +. – 1998. – С. 210–236.
12. Bertini M.-J. Femmes. Le pouvoir impossible / M.-J. Bertini. – Pauvert, département de la librairie Arthème Fayard, 2009. – 249 p.
13. Bourdieu P. La domination masculine / Pierre Bourdieu. – Paris : Seuil, 1998. – P. 13.
14. Duby G., Perrot M. Histoire des femmes en Occident / G. Duby, M Perrot. – Paris : Plon, 1993. – P. 23–50.
15. Freedman J. Femmes politiques: mythes et symboles / Jane Freedman. – Lyon : Harmattan, 1997. – P. 10–50.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Radiographie électorale d'un scrutin inédit / AU FN Marine le Pen fait cohabiter une équipe officielle des conseillers officieux // Le monde. – 2011. – Octobre 15. – № 20753. – P. 12–13, 17–18.
2. François Hollande ignore les accusations de "molesse" venant du camp Aubry / Sérieux chez Francois Hollande et Martine Aubry, euphorie chez Arnaud Montebourg // Le Monde. – 2011. – Octobre 22. – № 20755. – P. 5–6, 9–10.
3. La champagne d'Eva Joly ne trouve pas son rythme ni sa ligne politique // Le Monde. – 2011. – Octobre 21. – № 20754. – P. 3–4.
4. Aubry et Hollande cajolent les éliminés du premier tour, mais ne se font plus de cadeaux / Les pièges du duel Aubry-Hollande // Le Monde. – 2011. – Octobre 25. – № 20760. – P. 5–8.
5. Un programme largement commun et les divergences souvent formelles / Sur Twitter, guerre des nerfs entre "mous" et "durs" // Le Monde. – 2011. – Octobre 24. – № 20759. – P. 3–6.
6. Hollande, candidat de la symbiose ? // Le Monde. – 2011. – Octobre 26. – № 20761. – P. 3–4.
7. Les écolos ne veulent pas se mouiller / Les partisans de la maire de Lille jouent le tout pour le tout // Le Monde. – 2011. – Octobre 27. – № 20762. – P. 2–5.
8. Aubry-Hollande: le sprint final // Le Monde. – 2011. – Octobre 23. – № 20758. – P. 3–4.
9. François Hollande, le candidat qui revient de loin // Le Figaro. – 2011. – Octobre 14. – P. 3–4.
10. La campagne pourrait laisser des traces au Parti socialiste // Le Figaro. – 2011. – Octobre 15. – P. 5–6.